Spored in knjižica povzetkov

Ljubljana, 24. februar 2017

O folklornih junakih

Znanstveni simpozij

Ingrid Slavec Gradišnik

»O folklornih junakih« - za uvod

V raziskovalnem projektu *Junaki in slavne osebnosti v Sloveniji in Srednji Evropi* (ARRS J6-5558, 2013–2017, vodja prof. dr. Božidar Jezernik) širša skupina raziskovalk in raziskovalcev tematizira vlogo izjemnih posameznic in posameznikov v zgodovini in sodobnosti, takšnih, ki so imeli ali imajo pomemben status v družbenem in simbolnem imaginariju. Poseben položaj jim prinašajo izjemne lastnosti/značilnosti in dejanja, ki so med različnimi skupinami, v različnih časih in krajih dojete in sprejete tako, da se ljudje z njimi poistijo in postanejo zanje vzorniki. Glavna vprašanja so, kdo, zakaj in kdaj (lahko) postane junak, kakšne so značilnosti junaške osebnosti ali tudi (imaginarnega) lika, zakaj ljudje, družbe potrebujejo in ustvarjajo junake, kaj z njimi sporočajo, komu so namenjena ta sporočila, ki naj bi v bistvu imela skupnostno, integrativno funkcijo. Junak je nekdo, po katerem se gre zgledovati, njegovo ravnanje izraža zaželene vzorce ravnanj in s tem seveda vrednote, vezane na ideologije različnih časov in družbenih okolij. A junak je le tisti nekdo, ki preživi cenzuro skupnosti, ki se vpne v veriženje skupnostnega spominjanja na eni strani in na drugi pozabljanja, zamolčevanja, zabrisovanja in marginalizacije. Fenomen junaštva opazujemo kot proces kanonizacije in čaščenja ali, drugače, kot proces ustvarjanja (produkcije), poustvarjanja (reprodukcije) in sprejemanja/zavračanja (recepcije) skupnostnih idealov.

Izrazito interdisciplinarno tematiko, ki sega v zgodovinopisje, (socialno) psihologijo, antropologijo, etnologijo, jezikoslovje, literarno komparativistiko, kulturologijo, medijske študije idr. vede, za ta simpozij omejujemo na vprašanje

t. i. folklornih junakov. Do zdaj so bili namreč pri omenjenem raziskovalnem projektu obravnavani junaki/heroji in slavne osebnosti (zvezdniki) na Slovenskem in tudi v primerjalni perspektivi (gl. B. Jezernik ur., *Heroji in slavne osebnosti na Slovenskem,* 2013; J. Fikfak ur., *Traditiones* 43 (1), 2014 in D. Podjed ur., *Traditiones* 45 (1), 2016). Ob tej priložnosti namenjamo posebno pozornosti junakom, imaginarnim in resničnim, kakršne najdemo v literaturi in folklori, a tudi v vsakdanjem življenju, tiste, ki so v preteklosti ali še danes pomembne figure v družbenokulturnem imaginariju, čeprav je morda njihovo junaštvo drugačno kakor pri drugih slovitih osebnostih.

Pa vendar nas zanimajo podobna vprašanja. Pri tem upoštevamo, da so se etnologi in folkloristi s fenomenom »junaštva« ali njegovimi približki doslej srečevali posebej pri raziskavah mitologije, verovanja in ljudske ustvarjalnosti. Ta je razen v bolj estetsko dognanih stvaritvah (ljudska umetnost v širšem pomenu, v likovno in z besedo upodobljenih likih, ki so dobili prostor v ikonografiji, literaturi in folklori), verskih aspektih (npr. mitološka bitja, ljudski svetniki kot popularni cerkveni svetniki) in po glavnih akterjih (večinoma »anonimni« ustvarjalci in občinstvo) v glavnem minorna, če jo primerjamo s tistimi junaki in njihovimi izjemnimi dejanji, ki »ustvarjajo zgodovino«.

Premik iz pretekle strokovne osredinjenosti na skupnost, v kateri je bila posameznikova vloga obrobna ali sploh netematizirana, vsiljuje odgovor na vprašanje, kdo so bili junaki takšnih skupnosti oziroma njihovega vsakdanjega življenja. So bili to samo folklorni junaki, o katerih pripovedujejo različne zvrsti izročila? Ali sodijo v to kategorijo tudi lokalni junaki, ki zaradi omejenega dosega pomena svojih dejanj niso prišli v

družbo »narodnih« junakov? Jih lahko primerjamo z junaki, ki sodijo v narodovo galerijo? Kaj se (je) mora(lo) zgoditi, da so nekateri prišli vanjo, da so v njej morebiti ostali ali pa so bili iz nje izbrisani?

Kakšni so bili in so načini memoralizacije, razvidni npr. pripovednem, pesniškem idr. izročilu, v literaturi, postavljanju spomenikov, ritualnih praksah in sodobnem dediščinjenju, in pozabljanja? Poleg različnih »tipov«, kategorij junakov, s katerimi se identificirajo različne skupine, je torej v ospredju vprašanje, kako se vpisujejo v lokalno in nacionalno zgodovino na eni strani ali pa, na drugi, iz nje izginjajo v pozabo. V tem smislu se tema ponuja tudi kot širši premislek o procesu tradicije, kulturni dediščini in različnih zgodovinah.

Dr. Ingrid Slavec Gradišnik, znanstvena svetnica
Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje
Novi trg 2, 1000 Ljubljana, ingrid.slavec-gradisnik@zrc-sazu.si

Spored

Petek, 24. februar 2017, ob 10. uri

Dvorana Zemljepisnega muzeja, Gosposka 16, Ljubljana

10:00 – 10:10	Uvod (Božidar Jezernik)
10:10 – 10:30	**Monika Kropej Telban**, Razvojna pot in percepcija izročil o kralju Matjažu in Petru Klepcu
10:30 – 10:50	**Marjetka Golež Kaučič**, Kralj Matjaž in Lepa Vida: prek arhetipizacije v kanonizacijo
10:50 – 11:10	**Božidar Jezernik**, Kralj Matjaž in Kraljevič Marko
	Odmor
11:40 – 12:00	**Marija Klobčar**, Pegam in Lambergar v oblikovanju podobe junaštva
12:00 – 12:20	**Saša Babič**, Manifestacije moči pri ljudskih junakih
12:20 – 12:40	**Anja Moric**, Peter Klepec: junak z dvojnim državljanstvom?
12:40 – 13:00	**Milan Trobič**, Po Krpanovih sledeh: Martin Krpan – junak na robu
	Odmor
13:20 – 13:40	**Milena Mileva Blažić**, Junaki mladinske literature
13:40 – 14:00	**Sara Špelec**, Kekec – univerzalni in nesmrtni junak?
14:00 – 14:20	**Jernej Habjan**, Od bedaka do junaka: alpinist
	Sklep

Monika Kropej Telban

Razvojna pot in percepcija izročil o kralju Matjažu in Petru Klepcu

Prispevek je namenjen obravnavi razvojne poti ustnih izročil o slovenskih ljudskih junakih, kakršna sta kralj Matjaž in Peter Klepec. Spremembe v obliki in percepciji bodo osvetljene z vidika spreminjajočih se družbenih razmer, okolja in nosilcev. V ospredju je vprašanje, zakaj družba potrebuje tradicijske junake, s katerimi se lahko identificira, kako skuša prilagoditi ljudsko izročilo o junakih svojim potrebam in kakšne so pri tem vezi z literaturo, umetnostjo, političnimi in ideološkimi tokovi.

Ustno izročilo ima pogosto korenine, v starih mitih o junakih, povezanih s kozmologijo. Matjaževsko izročilo npr. mdr. govori o junaku, ki spi v kozmični gori, pred njegovo jamo raste svetovno drevo; navedeno potrjuje, da gre pri kralju Matjažu za zelo star mit oz. arhetip ki je mnogo starejši od zgodovinskega Matije Korvina, ki je kralju Matjažu posodil ime. O mitskih arhetipih lahko govorimo tudi pri izročilu o Petru Klepcu, povezanem z mitom o Kresniku in pozneje z junaškim mitom. Različice ustnega izročila sledijo novim razmeram, potrebam in recepciji med ljudmi. V zadnjem času smo priče tudi različnim polemikam o lokalni in/ali narodni identiteti tradicijskih junakov, kar je v veliki meri povezano z željo lokalnih ali narodne skupnosti, da se identificirajo z nekim junakom oz. likom iz izročila, ga tržijo za turistične ali uporabijo za ideološke namene.

Dr. Monika Kropej Telban je znanstvena svetnica v Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU. Raziskuje ljudsko pripovedništvo, duhovno kulturo in nesnovno kulturno dediščino. Je avtorica več monografij (*Pravljica in stvarnost, Karel Štrekelj: Iz vrelcev besedne ustvarjalnosti, Od ajda do zlatoroga: Slovenska bajeslovna bitja, Tipni indeks slovenskih ljudskih pravljic: Živalske pravljice in basni*), urednica več kot 20 knjig in avtorica številnih prispevkov v monografijah, domačih in mednarodnih znanstvenih časopisih. Od leta 1998 ureja mednarodno znanstveno revijo *Studia mythologica Slavica* in spremljajočo knjižno zbirko *Studia mythologica Slavica - Supplementa*. Leta 1996 je bila nagrajena z Zlatim znakom ZRC.

Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje
Novi trg 2, 1000 Ljubljana, monika@zrc-sazu.si

Marjetka Golež Kaučič

Kralj Matjaž in Lepa Vida: prek arhetipizacije v kanonizacijo

Kralj Matjaž in Lepa Vida predstavljata v slovenski ljudski pesemski in pripovedni tradiciji junaka in junakinjo, ki ju lahko dojemamo kot moški in ženski arhetipni simbol ali simbolno reprezentacijo. Kralj Matjaž je premeten, izkušen junak in rešuje druge s svojo modrostjo, postaja nadjunak ali mitski lik. Lepa Vida pa je ženska junakinja, ki je v ljudski pesmi žrtev ugrabitve Saracenov, a je pozneje dobila simbolno arhetipizacijo v podobi nezadovoljne in trpeče ženske, ki hrepeni po tujini, hrepeni po »biti drugje in drugače«, a predstavlja tudi neizčrpno življenjsko moč. To je močno vidno pri literarizaciji obeh likov in zgodb v različnih literarno-zgodovinskih obdobjih v slovenski literaturi, saj tako oba, ki imata nešteto literarnih realizacij in v literarni zgodovini tvorita krepka medbesedilna niza, postaneta nato mitski pesnitvi. Tako Kralj Matjaž kot Lepa Vida pa sta v slovenski tradiciji izražena tudi v t. i. nacionalni simboliki in v novih kulturnih dinamikah presegata prvotno semantično polje: postaneta polivalentna, vstopata v različne kulturne in družbene prostore, kjer postaneta tudi t. i. kulturni konstrukt sodobnega časa in dosežeta široko kanonizacijo, saj se vedno znova vračata v družbeni in kulturni obtok.

Dr. Marjetka Golež Kaučič je znanstvena svetnica v Glasbenonarodopisnem inštitutu ZRC SAZU. Posveča se folkloističnim in literarnovednim raziskavam, v zadnjem desetletju pa posebej zoofolkloističnim in ekokritičnim vprašanjem v folklori in literaturi. Je avtorica monografij *Ljudsko in umetno* in *»Fantje se zbirajo…«* ter številnih razprav v domačih tujih monografijah in znanstvenih revijah. Bila je nosilka več raziskovalnih projektov in programov, zdaj vodi raziskovalni program Folkloristične in etnološke raziskave slovenske ljudske duhovne kulture. Leta 2003 je zasnovala modul *Slovenske študije - tradicija in sodobnost* v podiplomskem programu Primerjalni študij idej in kultur, ki zdaj poteka na Podiplomski šoli ZRC SAZU, kjer predava kot izredna profesorica. Je podpredsednica mednarodne Kommission für Volksdichtung pri Société Internationale d´Ethnologie et de Folklore (članica predsedstva 2004–2011).

Znanstvenoraziskovalni center RC SAZU, Glasbenonarodopisni inštitut
Novi trg 2, 1000 Ljubljana, marjetka.golez-kaucic@zrc-sazu.si

Božidar Jezernik

O Kralju Matjažu in Kraljeviču Marku

Kralju Matjažu in Kraljeviču Marku je folklora pripisala karakteristike največjih junakov, in to ne glede na zgodovinski osebnosti, po katerih sta oba folklorna junaka dobila svoji imeni. Na začetku 20. stoletja je slovenska žurnalistika pogosto omenjala na Kralja Matjaža, nikoli umrlega ljudskega junaka, ki čaka pod goro, da pride na svetlo in prinese ljudstvu svobodo, po kateri hrepeni že stoletja. Izid prve svetovne vojne in nastanek prve nacionalne države južnih Slovanov so sodobni pisci pogosto predstavljali kot zmagoslavno vrnitev Kralja Matjaža, prav tako kakor so srbski pisci in politiki srbske zmage v balkanskih vojnah in prvi svetovni vojni predstavljali kot vrnitev Kraljeviča Marka.

Dr. Božidar Jezernik je redni profesor za etnologijo Balkana in kulturno antropologijo na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Raziskuje zgodovino Balkanskega polotoka in slovenskih dežel, konstitucijo drugega, spol in spolnost, življenje v ekstremnih razmerah, zgodovino in politiko kulturne dediščine, procese nacionalizacije, kolektivni spomin idr. Je avtor in urednik številnih monografij (npr. *Dežela, kjer je vse narobe, Kava, Europe and Its Other, Kulturna dediščina in identiteta, Med prezentacijo in manipulacijo, Nacionalizacija preteklosti, Mesto brez spomina*), prevedenih tudi v tuje jezike, in razprav, objavljenih v domačih in tujih monografijah in znanstvenih revijah.

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo
Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, bozidar.jezernik@ff.uni-lj.si

Marija Klobčar

Pegam in Lambergar v oblikovanju slovenske podobe junaštva

Podoba dvoboja Pegama in Lambergarja je ena najbolj prepoznavnih podob v slovenskem folklornem izročilu. V dvoboju med nadutim tujim izzivalcem – velikanom Pegamom – in domačim plemičem – Lambergarjem, ki z dvobojem brani cesarja, je hkrati mogoče najti sledi resničnih osebnosti iz slovenske narodne zgodovine, hkrati pa se zgodba vsebinsko navezuje na legende o vitezu, ki reši vladarja, oziroma na zgodbe o boju krščanskega junaka s poganskim velikanom.

Dvoboj med Pegamom in Lambergarjem je bil kot zanimiv dogodek upodobljen na panjskih končnicah, veliko večjo odmevnost in pomen pa je dobil z ubeseditvijo v pripovedni pesmi. V sami pesmi in v njenih variantah pa je mogoče opazovati tako lika Pegama in Lambergarja oziroma njun dvoboj kot vlogo pesmi, ki z upodobitvijo junaštva sledi narodnokonstitutivni vlogi folklore. Pri tem se izrisuje tudi sama vloga glasbene folkloristike, ki je – v nasprotju s prepoznavanjem junaštva v domačem junaku Lambergarju – v slovenskih ljudskih vojaških pesmih ugotavljala povsem nasprotne značilnosti slovenskega narodnega značaja. Prispevek zato razkriva vlogo junaštva v slovenski glasbeni folklori na razdalji od folklornih likov, kot sta lika Pegama in Lambergarja, do razumevanja junaštva v vsakdanjem odnosu do vojskovanja, kot ga je folkloristika interpretirala v slovenskih ljudskih vojaških pesmih.

Dr. Marija Klobčar je višja znanstvena sodelavka v Glasbenonarodopisnem inštitutu ZRC SAZU in docentka za folkloristiko in primerjalno mitologijo. Raziskuje in objavlja spoznanja o družbenem prepletanju mesta in vasi in njihovih odsevih v pesmih, o identiteti in medkulturnem prepletanju, obrednih, vojaških in pripovednih pesmih, ritualnih praksah in povezavah s pesemskim izročilom, o potujočih pevcih in pesemskih letakih, zgodovini zbiranja in raziskovanja ljudskih pesmi, tipologiji in pričevalnosti izročila pri pojasnjevanju nekaterih vprašanj življenja v preteklosti in o vezeh med folklorističnimi in etnološkimi raziskavami. Je avtorica etnološke topografije *Občina Domžale* in dveh monografij o Kamniku (*Kamničani med izročilom in sodobnostjo* in *Na poti v Kamnik*).

Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Glasbenonarodopisni inštitut
Novi trg 2, 1000 Ljubljana, marija.klobcar@zrc-sazu.si

Saša Babič

Manifestacije moči pri ljudskih junakih

Junaštvo in herojstvo sta vedno povezana tudi z močjo – fizično ali psihično. Moči so v zgodbah podane predvsem z opisi posameznih (fizičnih ali psihičnih) lastnosti ali ravnanj junaka. Pogosto so te v zgodbah celo tako poudarjene, da so junaki širše poznani predvsem po svojih močeh. Trije najbolj znani junaki v slovenski folklorni tradiciji so Martin Krpan, Kralj Matjaž in Peter Klepec. Gre za povsem različne tipe junakov, ki so na drugačne načine uveljavljali svoje moči, zaradi česar so bili razumljeni kot junaški liki. Vsak je bil po svoji moči in dejanjih drugačen tip junaka, pa vendar lahko med njimi najdemo opazne vzporednice. V prispevku bomo pregledali, kaj sploh pomeni moč pri posamičnem liku, katere so njihove lastnosti in ravnanja in kako so opisane ter kolikšen vpliv je imel v slovenskem prostoru opis teh moči na družbeno dojemanje njihovega junaštva ter s tem na predstave o junaštvu folklornih likov.

Dr. Saša Babič je znanstvena sodelavka v Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU. Raziskuje folklorne obrazce (pozdrave, kletvice, pregovore, uganke, zagovore, molitve itn.) ter nanje vezano in z njimi povezano duhovno kulturo in družben izraz. Je področna urednica mednarodne znanstvene revije *Studya Mythologica Slavica* in članica uredniškega odbora *DEDI*. Je avtorica knjige *Beseda ni konj*, prispevke objavlja v domačih in tujih monografijah in mednarodno priznanih revijah.

Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje
Novi trg 2, 1000 Ljubljana, sasa.babic@zrc-sazu.si

Anja Moric

Peter Klepec: junak z dvojnim državljanstvom?

Peter Klepec je (mitološki) junak slovensko-hrvaškega obmejnega prostora oz. Čabransko-Osilniške doline. O njem na obeh straneh meje kroži več precej podobnih zgodb, ki povečini sledijo cikličnemu vzorcu junakovega boja/poti (npr. Campbell). Kot nacionalni junak se je Peter Klepec uveljavil zgolj na Slovenskem, sprva v 19. stoletju kot habsburški mit, pozneje pa predvsem kot sinonim za moč, občasno (v literaturi) celo kot prispodoba hlapčevstva, medtem ko je na Hrvaškem lik Petra Klepca poznan le lokalno. Petra Klepca je konec 80. let 20. stoletja skorajšnji pozabi iztrgala Občina Osilnica, ki se je z namenom trženja v turizmu poimenovala »Dežela Petra Klepca«. Tedaj so se med prebivalci doline razvnele polemike o tem, čigav je Peter Klepec oziroma kdo ima pravico do rabe njegovega imena. V prispevku ugotavljam, kakšen je pomen mita o Petru Klepcu za prebivalce Čabransko-Osilniške doline in ali Petra Klepca prebivalci dojemajo kot junaka. Prikažem, kakšna je raba Petra Klepca (v toponimih, v promocijske namene, za potrebe turizma, v literaturi itn.) in kako se pripovedi o Petru Klepcu na obeh straneh meje razlikujejo. Posvečam se tudi Klepčevi preobrazbi iz lokalnega v nacionalnega junaka in njegovemu pomenu za Slovence.

Dr. Anja Moric je na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani doktorirala iz politologije z disertacijo o slovenskih Nemcih v diaspori, za katero je bila nagrajena s Priznanjem Klinarjevega sklada za najboljšo doktorsko nalogo s področja etničnih skupin, migracij in družbenega razslojevanja. O slovenskih Nemcih je objavila več znanstvenih člankov in predavala na simpozijih in konferencah v Sloveniji in v tujini. Končuje tudi študij etnologije in kulturne antropologije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Je direktorica nevladne organizacije Zavod Putscherle, v katerem deluje zlasti na področju interpretacije kulturne dediščine.

Zavod Putscherle, center za raziskovanje, kulturo in ohranjanje kulturne dediščine
Stara Cerkev 70, 1332 Stara Cerkev, anjamoric@gmail.com

Milan Trobič

Po Krpanovih sledeh: Martin Krpan – junak na robu

Avtor v prispevku razmišlja o Levstikovem junaku Martinu Krpanu, ki po priljubljenosti še vedno sodi na sam vrh »tako imenovanih ljudskih junakov«. Pripovedovalci na terenu so pogosto navajali omenjeno povest in k temu dodajali svoje spomine na kontrabantarje in tihotapce, ki jih imajo za edine in prave Krpanove naslednike. Ob teh izkušnjah so poudarjali Krpanovo moč in njegovo pretkanost, ki ni bila tuja niti povsem konkretnim posameznikom, ki so se ukvarjali s kontrabantom in tihotapstvom še v polpreteklem času. Povezave s Krpanom so v pogovorih z ljudmi večkrat pripeljale do tega, da so v svoje pripovedi in razmišljanja vpletali tudi ocene odnosa med posameznikom in državo in njenimi represivnimi organi, od policajev-žandarjev do vojske in carine. To pa je ravnanje, ki ga najbolje kaže sam Krpan. Poleg tega je v teh opisih šlo praviloma za odnos mi–drugi oziroma mi–država. Ta pogosto nastopa kot tujek, ne glede na to, kdo jo vodi. Ljudje pa so do nje in njenih aktivnosti zadržani in previdni.

Dr. Milan Trobič je v letih 1984–1988 je delal kot redni novinarski sodelavec na Valu 202, od 1988 je redno zaposlen na Radiu Slovenija, do leta 2015 v uredništvu notranje političnih in gospodarskih oddaj, zdaj je novinar komentator v uredništvu dokumentarno-feljtonskih oddaj 1. programa. Je avtor monografij *Furmani, Po Krpanovih sledeh* in *Še vedno na prepihu,* številnih poljudnih in znanstvenih člankov, soavtor več publikacij, avtor in scenarist več dokumentarnih filmov in prispevkov (*Polhanje na Notranjskem; Aleluja, Andrej Žigon (2002); Trilogija – pozabljena dediščina; Idrijska železnica* idr.), bil je strokovni sodelavec pri dokumentarnem filmu *Obrazi Planinskega polja*. Trenutno nadaljuje z etnološko raziskavo kontrabanta in tihotapstva na terenu in v arhivu.

Radio Slovenija, 1. program
Tavčarjeva 17, 1550 Ljubljana, milan.trobic@rtvslo.si

Milena Mileva Blažić

Junaki mladinske literature

Literarne like kot temeljno sestavino mladinskih književnih besedil delimo v sedem kategorij (otroci/osebe, poosebljene igrače/predmeti, poosebljene živali, poosebljena narava/nebesno telo/pojav, liki iz ljudskega izročila in izvirni liki). V slovenski mladinski književnosti so se od njenega začetka (*Vedež* 1848/50) v različnih obdobjih pojavljali različni literarni liki, vendar so prostor slovenske mladinske literarne kulture najbolj označili naslovni liki: *Ciciban, Maček Muri, Mojca Pokrajculja, Muca Copatarica, Pedenjped, Zvezdica Zaspanka, Juri Muri, Sapramiška, Pek Mišmaš, Zverinice iz Rezije, kosovirja in Piki Jakob*.

Liki v mladinski literaturi – teh je več ko 300 – se navezujejo na slovensko ljudsko izročilo, posodabljajo ljudsko slovstvo, poganjajo razvoj avtorske književnosti in ustvarjajo nove literarne like, ki so že folklorizirani. Mladinski literarni liki so imaginarna bitja, ki imajo pomembno vlogo v slovenski literarni kulturi, saj so se v procesu literarne recepcije s primarnega področja književnosti širili v slikaniške knjižne oblike. Imaginani liki so semantizirali slovenski kulturni prostor (npr. poimenovanja ustanov, spomeniki, periodični tisk idr.). Najizrazitejši primer je pot *Mačka Murija* – od radijske igre (1974), slikanice (1975), e-slikanice (2001) do porabniških izdelkov (računalniške igrice).

Slovenski literarni liki so literarni memi, intertekstualno se selijo iz ljudskega slovstva v avtorsko literaturo in iz nature (19. stoletje) prek kulture (20. stoletje) v popularno kulturo (21. stoletje).

Dr. Milena Mileva Blažić je redna profesorica na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani. Ukvarja se s slovensko književnostjo, posebej mladinsko, in didaktiko pouka slovenščine. Je avtorica več monografij (npr. *Skrivni bralni zakladi, Branja mladinske književnosti, Mladinski klasiki*), več delovnih zvezkov in beril, surednica pesniške antologije *Peti letni čas.* Bila je gostujoča profesorica na Dunaju, v Gradcu, Trstu, Zagrebu idr. Je članica mednarodnih znanstvenih združenj Nordic Network for Children's literature, IRSCL – International Research Socitey for Children's Literature in International Comparative Literature Association.

Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta
Kardeljeva ploščad 16, 1000 Ljubljana, milena.blazic@pef.uni-lj.si

Sara Špelec

Kekec – univerzalni in nesmrtni junak?

V prispevku se sprašujem, kaj prispeva k dolgoletni priljubljenosti Vandotovega Kekca, ki je pravzaprav zaslovel šele na filmskem platnu in je zato njegovo junaštvo treba obravnavati tako v luči sedme kot literarne umetnosti. Poleg omenjene dihotomije je treba upoštevati še zakonitosti Vandotovega literarnega dela – svojevrstnega hibrida pravljice in pripovedke, kar daje Kekčevemu junaštvu pečat univerzalnosti in brezčasnosti, po drugi strani pa ga ukoreninja v čas in prostor. Elemente povedke prepoznamo npr. v opisu zemljepisnih značilnosti Julijskih Alp, zgodovinske realnosti in Kekčevih človeških lastnosti, pravljične elemente pa v navzočnosti čarobnih pomočnikov, iskanju čarobnih sredstev, junakovem potovanju, na katerem opravi z zli silami, itn. Povedka z omembo različnih krajev, predmetov, šeg in navad vsaj delno prostorsko in časovno postavi dogajanje, ki mu pravljica nato podari univerzalen, brezčasni okvir. Kekec zato ni junak v določenem času in prostoru, temveč junak, ki se v univerzalnih pravljičnih komponentah uspešno bori z nasprotniki in pomaga šibkim. Čeprav o njegovi priljubljenosti še danes pričajo revija *Kekec,* podatki o gledanosti filma, gledališke in filmske priredbe, ima beseda 'kekec' v slovenskem okolju vse prevečkrat slabšalen pomen. Vprašanje je torej, ali bo Kekec ostal v našem kulturno-družbenem imaginariju ali bo dolgoletni junak prej ali slej utonil v pozabo.

Sara Špelec je diplomantka študija Ruskega jezika in književnosti in Primerjalnega slovanskega jezikoslovja in mlada raziskovalka na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ukvarjala se je z jezikoslovno in literarnoteoretsko primerjavo ruskih in slovenskih pravljičnih likov, letos bo zagovarjala doktorsko disertacijo Aleksander I. Zedinitelj v slovenskem medijskem diskurzu. Od študijskih let prevaja, mdr. je prevedla knjigo srbskega antropologa I. Čolovića *Balkan – teror kulture*. Je ustanoviteljica Kulturno-gledališkega društva Reciklaža, ki v literarnih natečajih velikokrat razpisuje folkloristične tematike, npr. za najboljšo sodobno pravljico in basen.

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo
Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, sara.spelec@ff.uni-lj.si

Jernej Habjan

Od bedaka do junaka: alpinist

Alpinist je popoln folklorni junak. Če je folklorni junak tisti, ki prestopi prepovedano mejo in zato ponarodi, je alpinist pač folklorni junak *par excellence*. Alpinist premika meje nemogočega, kot pravi Reinhold Messner, in osvaja nekoristni svet, kot pravi Lionel Terray, na cilju pa vstopi v vsakdanjo govorico.

Alpinistična literatura je eden najbolj branih žanrov, a tudi eden najmanj raziskanih. Od kod ta paradoks? Alpinizem je ne le najsmrtonosnejši šport, ampak tudi najbolj literaren: šport, ki vzame največ življenj, da največ avtobiografij. A to je le ena stran zgodbe. Kajti medtem ko alpinizem jemlje življenja in daje avtobiografije, te avtobiografije same dajejo življenja: knjige o alpinizmu porajajo ne le nove knjige o alpinizmu, pač pa tudi nove alpiniste. Se pravi, avtorji alpinističnih knjig porajajo ne le nove avtorje, temveč tudi nove junake. Tu pa nemara že tiči vir paradoksa, da je alpinistična literatura med najbolj branimi in hkrati najmanj raziskanimi žanri. Raziskovanja je namreč še zmerom deležna predvsem t. i. narodotvorna književnost, ki pa je seveda vse kaj drugega kakor literatura, ki bralstvo navdihuje k dejanjem, vrednim Terrayjevih alpinističnih osvajalcev nekoristnega sveta. Zato bralci *Poezij* postanejo dobri Slovenci, bralci *Poti* pa dobri plezalci.

Dr. Jernej Habjan je znanstveni sodelavec v Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU in docent na Podiplomski šoli ZRC SAZU. Po doktoratu je bil raziskovalec na Univerzi v Münchnu in v mednarodnem inštitutu za vede o kulturi (IFK) na Dunaju. Je avtor monografije *Literatura med dekonstrukcijo in teorijo* (2014), urednik več monografij in pisec prispevkov v domačih in tujih monografijah in znanstvenih revijah. Je član Odbora za literarno teorijo pri Mednarodni zvezi za primerjalno književnost. Deluje tudi v uredništvih založb Sophia in Studia humanitatis.

Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede
Novi trg 2, 1000 Ljubljana, jhabjan@zrc-sazu.si